

Univerzita Karlova

1. lékařská fakulta

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví

Studijní obor: Adiktologie – prezenční forma

Tereza Pěstová

Historie svépomocných systémů

Bratrstva a spolky střídmosti na území Čech, Moravy a Slezska

History of self-helping systems

Fraternities and clubs of temperance at historical territory of Bohemia, Moravia and Silesia

Bakalářská práce

Vedoucí závěrečné práce: Mgr. Bc. Jaroslav Šejvl

Praha, 2020

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval/a samostatně a že jsem řádně uvedl/a a citoval/a všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, 22.04. 2020

TEREZA PĚSTOVÁ

Identifikační záznam: PĚSTOVÁ, Tereza. Historie svépomocných systémů: Bratrstva a spolky střídmosti na území Čech, Moravy a Slezska [History of self-helping systems Fraternities and clubs of temperance at historical territory of Bohemia, Moravia and Silesia]. Praha, 2020. 40 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, Klinika / Ústav 1. LF UK 2008. Vedoucí závěrečné práce: Mgr. Jaroslav Šejvl.

ABSTRAKT

Východiska: V dnešní době máme velmi malé povědomí o prvopočátcích snahy léčby a prevence závislosti. Zmapované jsou v naší zemi doposud pouze krátké práce, které se tématu nevěnují přímo, nýbrž pouze okrajově. Historie léčby závislosti na alkoholu je u nás podrobněji popsána až počátkem 20. století, vznikem Zemského protialkoholního spolku. Před tímto vznikem stálo ale velké úsilí mnoha lidí, kteří se zasadili o první postupy tehdy boje proti pijáctví, alkoholismu, nebo prvotních případech, kořalečnického moru.

Cíl: Cílem této výzkumné práce je zmapovat vznik, působení a zánik spolků a bratrstev střídmosti na historickém území Čech, Moravy a Slezska.

Metody: Zpracovaná data z doby 19. a počátku 20. století v práci byla vyhledávána a kumulována za pomoci digitálních knihoven: digitální knihovna Brno a Národní knihovny ve fondu Kramerius 5 a kramerius.medvik pod níže zmíněnými klíčovými slovy.

Výsledky a závěry: Z nalezených dat vyplývá, že spolků a bratrstev střídmosti na našem historickém území v 19. století a na počátku 20. století existovalo celkem 10 a jeden nadějný spolek (spolek střídmosti pro mladistvé). Z tohoto počtu se jeden vyskytoval v České zemi, pět na Moravě spolu s jedním spolkem nadějným a čtyři ve Slezsku. Práce došla k závěru, že na území Čech, Moravy a Slezska existovalo ve sledovaném období minimálně 10 spolků a bratrstev střídmosti.

Klíčové pojmy: pijáctví, spolky střídmosti, bratrstva střídmosti, kořaleční mor, svépomoc

ABSTRACT

Background: Nowadays, we have very little knowledge about the beginnings of the efforts of treatment and prevention of addiction. There are only short works, that have surveyed the topic in our country so far, but these are not following the topic directly, only marginally. The history of treatment of alcohol addiction is not described in detail in the Czech Republic until the beginning of the 20th century. But before this, there was a great deal of effort of many people who made the first steps in the struggle against heavy drinking, alcoholism, or the initial cases of the plague of spirits.

Aim: The aim of this research work is to map the establishment, operation and extinction of associations and brotherhoods of temperance in the historical territory of Bohemia, Moravia and Silesia.

Methods: The processed data from the 19th and early 20th centuries used at the research work were searched and cumulated with the help of digital libraries: the digital library Brno and the National Library in the collection Kramerius 5 and kramerius.medvik under the keywords mentioned below.

Results and conclusion: The data show that there were 10 and one hopeful society (the Society of Temperance for Juveniles) in our historical territory in the 19th century and at the beginning of the 20th century. One of them occurred in Bohemia, five of them in Moravia along with one hopeful society and four of them in Silesia. The work came to conclusion that there were at least 10 society and fraternities of temperance in the territory of Bohemia, Moravia and Silesia in the period under review.

Key words: Heavy drinking, society of temperance, Fraternities of temperance, plague of spirits, self-helping system

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Metodika.....	10
2.1. Základní rámec práce	10
2.2. Cíle.....	10
2.3. Metody a analýza dat.....	10
2.4. Etické aspekty.....	10
3. Charakteristika svépomoci a svépomocných skupin jak je známe dnes.....	11
3.1. Charakteristika svépomoci	11
3.2. Historický kontext svépomocných systémů, jak se novodobá svépomoc rozvíjela do současnosti.....	11
4. Kořaleční mor	13
4.1. Definice kořalečního moru	13
4.2. Faktory přispívající vzniku kořalečního moru	13
4.3. Průběh kořalečního moru u nás a ve světě.....	16
5. Bratrstva a spolky střídmosti	18
6. Bratrstva a spolky střídmosti ve světě.....	19
6.1. Spojené státy Americké.....	19
6.2. Anglie.....	20
6.3. Irsko.....	20
6.4. Německo	20
6.5. Francie.....	21
6.6. Švédsko.....	21
7. Bratrstva a spolky střídmosti na našem historickém území.....	22
7.1. Průběh zakládání spolků v Rakousku - Uhersku a nábor členů.....	22
7.2. Přijetí do spolku střídmosti	23
7.3. Stanovy a 12 pravidel spolku střídmosti	24
7.4. Kritika spolků a bratrstev střídmosti	26
7.5. Jednotlivé spolky a bratrstva střídmosti	27
7.5.1. Bratrstva a spolky střídmosti na Moravě.....	27
7.5.2. Bratrstva a spolky střídmosti v Rakouském Slezsku	28
8. Organizovaný boj proti alkoholismu.....	31

8.1. Jubilejní jednota lidumilů na Moravě	31
8.2. Zemský spolek proti alkoholismu.....	31
9. Diskuze a závěr	33
10. Citace	35

1. Úvod

Svépomocné systémy jsou důležitým prvkem v léčebném systému pro lidi, kterým návykové látky negativně ovlivnily život, buď ve formě jejich vlastní závislosti, nebo závislého člena rodiny. Forma, kterou jsou vedeny, je z velké části spíše laická, ale jsou zde poskytovány pravidelné supervize, které vede zpravidla odborník: lékař, psychoterapeut apod. Také je prověřená reálným životem v závislosti.

Pokud se zabýváme historií problému závislosti na alkoholu, v dějinách nalezneme mnoho prostředků, jakými se lidé snažili závislost potlačit na území Evropy. Když zaměříme svou pozornost do české historie, jedním z prvních opatření byly tzv. Břetislavovy dekrety z roku 1039. Měla kromě jiného postihovat jak lidi, kteří chodili do krčem, tak také samotné krčmáře, velmi přísnými tresty jako bylo držení ve vězení na kauci pijáka nebo zbičování krčmáře pokud provozoval svůj podnik (Fiala & Bláhová, 1975).

První spolky střídmosti se datují již do poloviny 16. století. Ve Svaté římské říši německého národa zřídil Zikmund Dietrichsteinský řád sv. Kryštofa v roce 1517. Koncem 16. století vyšla 2 stěžejní díla Johanese Bocatiuse. V jednom z nich se vyskytoval popis alkoholických postav z autorova sociálního prostředí doplněný satirickými poznámkami (Duka – Zólyomi, 2015). Počátkem 17. století byl založen ve středním Německu řád střídmosti, jehož členové nesměli během jídla vypít víc, jak sedm sklenic. (Gergelyi, 1973; Duka – Zólyomi, 2015).

Za počátek svépomocných systémů, jak je známe dnes, se považuje vznik Anonymních Alkoholiků ve Spojených státech Amerických. Ačkoliv úplné prvopočátky organizovaných svépomocných systémů v oboru závislostí nalezneme v této zemi, doba, ve které systémy vznikaly, je jiná. Konkrétně nalézáme prameny již z roku 1789, které popisují existenci abstinentního spolku pro odrazování lidí od nadměrného pití alkoholu mezi sběrem a sklizní (Janíček, 2014). Po tomto prvopočátku se začínala nejen ve Státech potřeba podobných spolků navyšovat. Mohlo to být způsobeno právě tím, že se po téměř celém světě rozmohlo tzv. pijáctví a kořaleční mor.

Kořaleční mor bylo šíření alkoholismu z pití kořalky do všech vrstev společnosti. Tento velký problém s pijáctvím měl za následek chudnutí obyvatelstva, úpadek morálky a pracovitosti, zvýšenou kriminální činnost a vysokou úmrtnost, nemocnost i sebevražednost.

Závislost na alkoholu začala v období 18. století nabývat čím dál více na významu. Objevovali se zde jedinci, kteří se zabírali problémy nestřídmosti, avšak byli často osamoceni v bádání nebo je podporovaly málopočetné skupinky. Teprve od poloviny 19. století se začíná hovořit o promyšlené politice zaměřené na pijáctví ze strany vlády. Také narůstá počet vědeckých prací s tématem nestřídmosti. Např. Dr. Lippich (narozen v

Čechách) vypracoval jako první statistiku. Čtyři roky sledoval dvě stě pacientů, kteří žili nestřídmě, a zjistil, že takový pacienti se dožívají nižšího věku a mají méně dětí než ti, kteří žijí střídmě. Francouz Rosch zase prováděl pitvy a došel k závěru, že pijáctví je duševní choroba a obvykle se projevuje fyzickou degenerací. Nedodržování přísných opatření mohlo pijáka vést k dipsomanii. Z toxikologického hlediska pracoval profesor Fuchs z Gotingenu. V roce 1845 porovnával příznaky u notorických pijáků s příznaky pacientů, kteří se intoxikovali jinými látkami a vytvořil název pro pijáctví methismus. Díky těmto objevům jsme zaznamenali velký zlom v polovině 19. století, kdy švédský lékař Magnus Huss vydal své dílo *Alcoholismus chronicus, chronické alkoholické onemocnění: Příspěvek k poznání diskrančí na základě vlastních zkušeností i zkušeností ostatních, vycházejících z předešlých výzkumů*. Vytvořil tak nový pojem alkoholismus, který se využívá do dnes (Sournia, 1999).

Kořaleční mor začal být řešen nástrojem svépomocných spolků střídmosti nebo také abstinentskými spolky. Spolky vedl nejčastěji kněz, který kázal o špatnosti pití kořalky a zkáze člověka při užívání většího množství alkoholu. Nejčastěji k šíření spolků byli vybízeni nejen kněží, ale i učitelé. Zapojit do spolku se mohl kdokoliv (lidé ze všech vrstev obyvatelstva). Podmínkou v prvotních dobách vzniku spolků bylo splnit slib střídmosti, který členy zavazoval k střídmému pití alkoholových nápojů.

Tento fenomén spolků střídmosti se ze Spojených států Amerických poměrně rychle rozšířil do Anglie a Irska. Ačkoliv je otázkou, zda inspirace zcela pramenila přímo z Ameriky a ne z minulých pokusů hnutí střídmosti v Evropě. V Irsku první spolek založil kněz P. Theobald Mathew, který mimo jiné pomáhal zakládat spolky i v Americe. Jeho působení v Yorku od roku 1838 do 1842 přivedlo k abstinenci 5 milionů lidí. Po prokázání takové účinnosti se inspirovaly další státy Evropy, včetně České země v Rakousku Uhersku (Oliva, 1906).

2. Metodika

2.1. Základní rámec práce

Tato závěrečná práce je rešeršního charakteru. Vznikala za pomoci vyhledávání již existujících dobových pramenů i nynější odborné literatury.

2.2. Cíle

Cílem bakalářské práce je objasnění důvodu vzniku spolků a bratrstev střídmosti na historickém území Čech, Moravy a Slezska v období 19. století, mapování těchto spolků, popsání jejich vnitřních pravidel a sledování jejich vývoje v uplynulém čase do vzniku větších systematických celků.

2.3. Metody a analýza dat

K analýze dat dobové literatury jsem nejčastěji využívala databáze Národní knihovny: Kramerius 5 a Kramerius.medvik a databázi digitální knihovny Brno.

Při analýze dat jsem využívala metody kódování, propojování dat, komentování a doplňování dat a vyvozování závěrů a verifikace (Miovský, 2006). To znamená, že jsem v dokumentech, nalezených ve výše zmíněných databázích, nejdříve vyhledala témata pod mnou uvedenými kódy (nejčastěji klíčovými slovy), poté jsem vybraná data podrobila podrobnému rozčleňování a propojování do jednotlivých kategorií. Mnou vytvořené kategorie jsem následně doplňovala informacemi, které bylo potřeba dohledat v jiných zdrojích. Nakonec jsem komentovala a vyvozovala závěry své práce.

2.4. Etické aspekty

Prameny, se kterými v práci pracuji, byly řádně ocitovány dle citační normy APA. Tyto prameny, pocházející z databází digitální knihovny Brno a databáze národní knihovny: Kramerius 5 a Kramerius.medvik, jsou badatelsky plně dostupné. V práci jsou plně chráněny všechny informace, se kterými se pracuje.

3. Charakteristika svépomoci a svépomocných skupin jak je známe dnes

3.1. Charakteristika svépomoci

Svépomoc znamená dle slovníku současné češtiny *lingea* pomoc vlastní silou, nebo také vlastními prostředky (www.nechybujete.cz, 2020). V současné době se svépomoc nejčastěji v profesní rovině pojí s termíny z právního a sociálního spektra. Dle Ottovo naučného slovníku se jedná „*provedení právního nároku vlastní silou bez dovolání se pomoci příslušného úřadu*“ (Ottův slovník naučný, 1906, s. 423). V sociální práci nacházíme termín svépomocná skupina, kterou pro účely bakalářské práce specifikuji v širším rozsahu.

Svépomocná skupina je sociální, finančně dostupné zařízení, ve kterém lidé mohou vyhledávat pomoc ve své zdánlivě bezvýchodné situaci. Pomáhají jim lidé, kteří si prochází či prošli podobnými problémy, jako mají oni sami. Může se jednat o problémy s návykovými látkami, psychické problémy, sociální problémy apod. Ve skupině je klíčový fenomén laik-profesionál, což značí zkušeného člověka, vyškoleného životem, který své zkušenosti a poznatky může šířit dál. Jednou z nejdůležitějších myšlenek svépomocných skupin je čerpání a zprostředkovávání pomoci jeden od druhého. Také skupina může pomoci jako podpora, díky níž si klient uvědomí, že není sám, kdo těžkou situaci řeší a má pocit, že někam patří (Matoušek & kol., 2003).

3.2. Historický kontext svépomocných systémů, jak se novodobá svépomoc rozvíjela do současnosti

Téma prapůvodů svépomocných systémů se dotýká článků Svépomocné systémy v české adiktologii. V tomto článku můžeme nalézt prameny svépomoci již v 19. století na území Čech v Královohradeckém kraji (Gabrhelík & Miovský, 2011).

Proslulé svépomocné skupiny, které našly oblibu v mnohých zemích, jsou Anonymní alkoholici, které mají svůj prapůvod ve 20. století ve Spojených státech Amerických. Přesný rok se udává na 1935, kdy další větvení pokračovalo v roce 1970. Toto větvení nepřinášelo skupiny pouze lidem, kteří měli problém s alkoholem, ale například i blízké osoby alkoholiků, lidé s psychickými problémy a další (Matoušek & kol., 2003).

Skupiny anonymních alkoholiků se začaly šířit téměř do celého světa. V Československu byla po druhé světové válce snaha o založení svépomocné skupiny po vzoru Anonymních alkoholiků – Klub Lidí Usilujících o Střízlivost neboli KLUS. S touto myšlenkou přišel mladý psychiatr Jaroslav Skála, který tímto chtěl rozvinout nové metody léčby závislosti u nás. O Anonymních alkoholících se dozvěděl od

Československého abstinčního svazu, který u nás před válkou a během války působil. Několik dní po založení KLUSu převzala vládu komunistická strana. V Československé socialistické republice se v době vlády komunismu svépomoc musela úplně odmíčet a tudíž ani KLUS nedostal šanci jako léčebná metoda. Léčba mohla probíhat pouze na bázi ústavních zařízení, většina zárodků spolků svépomoci v Čechách zanikla a přijmout západně smýšlející spirituální metodu bylo pro východní blok nepřijatelné. Proto se namísto KLUSu v Apolinářské ulici rozvinula ústavní léčebna pro léčbu závislosti na alkoholu, která má trvání do dnes (Mioviský, Popov & Šejvl, 2018).

Mezi prvními předrevolučními průkopníky AA lze považovat dva členy AA tzv. samotáři (Stanislav K. z Prahy, Vladimír S. z Dobrušky). Tito samotáři měli spojení s Čechoameričanem Vladimírem S., který se chtěl se svým úspěchem zbavení se nadvlády alkoholu podělit a předat poselství AA dál. Proto přeložil knihu Anonymní alkoholici do češtiny a převezl ji do Čech již v předrevolučním období. Spojením těchto sil začaly pomalu budovat kořeny pro AA u nás (Anonym, 2018).

První schůzky anonymních alkoholiků se začaly konat již v roce 1988. Probíhaly v utajení a jejich členy byli dva členové anonymních alkoholiků z Kalifornie George P. a Greg B. Ještě v tomto roce proběhl otevřený mítink AA v protialkoholické léčebně U Apolináře. Tato akce nebyla veřejně známá a byla určena převážně pro pacienty léčebny. Pacienti byli seznámeni s příběhem člena AA z Kalifornie a byly jim představeny poselství AA a program. V roce 1988 konán celostátní sjezd klubů A abstinujících bývalých pacientů léčeben) v Turčianských Teplicích na Slovensku, zde se členové AA z Kalifornie také účastnili. V tento rok se začínaly rozvíjet aktivity AA a kontakty s členy AA z ostatních zemí, kde AA již běžně fungovalo (Anonym, 2018).

Druhého února v roce 1989 byla založena mezinárodní skupina AA a čtrnáctého prosince 1989 byla oficiálně založena česká skupina AA pod názvem Serenity Group. Dále se již rozvíjely nové pobočky AA v různých koutech republiky. Nyní má AA 67 skupin ve 45 městech (Anonym, 2018).

Na podobném principu se dále přidaly další služby, které se nejspíše inspirovaly AA. Mezi ně patří např. Anonymní Gambleři, Anonymní Narkomani atd. Mimo svépomocné skupiny AA u nás dále jako svépomocné skupiny působí ještě tzv. A kluby, svépomocné skupiny také využívá Modrý Kříž a již zmiňovaný Klub Lidí Usilujících o Střízlivost (www.substitucni-lecba.cz, 2020).

4. Kořaleční mor

4.1. Definice kořalečního moru

Kořaleční mor tzv. mor z kořalky, je rozšíření a nadměrné pití kořalky a jiných lihových nápojů na území Evropy a USA v 19. a 20. století. Rozšíření tzv. pijáctví a opilství v takto velké míře mělo nemalé následky a šířilo se neskutečnou rychlostí. Terminologicky užíváme pojem kořaleční mor, jelikož pojem alkoholismus, byl konstatován v první polovině 19. století švédským doktorem Magnusem Hussem a trvalo ještě řadu let, než pojem začal používat v široké společnosti (Sournia, 1999).

Jak již můžeme pozorovat dnešní působení nadměrného pití alkoholu, i v době před 200 lety mělo za následek chudobu, vyšší kriminalitu, úmrtnost a celkové rozložení morálky společnosti. Citace z knihy O králi alkoholu od biskupa Eggera ze sv. Havla z roku 1906 mluví jasně:

„Žádný ukrutný samovládce nemůže s národy hůře nakládati, než činí alkoholismus... Alkoholismus jako ničící velmoc vedral se do zemí, kde dnes zuří se vši ukrutností proti zdraví životu, proti blahobytu a rodinnému štěstí, proti mravnosti a náboženství všech obyvatel. Počet obětí, které rok co rok jim propadají zhoubě, chudobě, bláznovství, nemocem a zločinům, jest strašně velký“ (Oliva, 1906, s. 37).

Tato nemoc zasáhla všechny třídy obyvatelstva, muže, ženy i děti. Situaci o dětské populaci nastínil článek z časopisu Čech v roce 1905:

„Jistý německý list věnovaný zájmům zdravotnictví, podává následující výsledek šetření na škole v Nordhausenu. V druhé třídě obecné školy (7leté děti) bylo 49 dětí, z těch 38 pilo již víno, 40 kořalku a pivo všechny, z části pravidelně. V páté třídě (11leté děti) bylo 28 dětí, víno pilo z nich již 27, kořalku 14 a pivo 28, z těchto 21 udalo jako důvod, že chtějí být silnými. Opilými bylo z 28 již 16 dětí“ (Oliva, 1906, s. 41).

Nejspíše proto se v té době hovořilo o alkoholismu jako o moru z kořalky. Mor jako takový měl podobné následky jako pijáctví v této době ne-li mírnější (Oliva, 1906).

4.2. Faktory přispívající vzniku kořalečního moru

V osmnáctém století a na počátku devatenáctého století byl pojem pijáctví (pro nás alkoholismus) velmi zřídka rozšířen. V jedné vsi se vyskytoval, dle Čechu politického týdeníku katolického (1885), pouze jeden alkoholik a byl všem lidem pro výstrahu. Ve vsi přitom byla pouze jedna krčma, kterou navštěvoval málokdo (Anonym, 1885).

Nutné je podotknout, že konzumace piva nebyla dříve brána za potenciálně rizikovou činnost propadnutí alkoholismu. Pivo bylo paradoxně bezpečnější než voda a kulturně podporováno hlavně tedy v Čechách. V časopisu Českého Musea (1845) dokonce doporučují krčmářům, ať nenabízí pálenku, ale ať dohlíží na střídme pití piva u svých

zákazníků. Pití piva v krčmě by se mu mělo vyplatit, jelikož se jeho zákazníci dožijí vyššího věku a budou k němu déle chodit (Jungmann, 1845). V kramářských písních z doby 19. století se málokdy setkáváme s hanlivým oslovováním piva. K pivu je často vyjadřován velmi vřelý poměr. Na rozdíl od kořalky je někdy považováno jako dar od Boha: „*Nyní bratří nyní živo! Bůh dal vodu, také pivo, kořalka nám nedá síly, jenom čert nás do ní chýlí*“ (Ústav pro českou literaturu akademie věd ČR, 1997, s. 22).

V době Rakouska Uherska, kdy Čechy, Morava a Slezsko byly pod nadvládou Vídně, byla veškerá česká společnost odkázaná na komunikaci a shromažďování právě v krčmách a hospodách. Česky se běžně neoslovoval nikdo na ulici ani se česky nesmělo mluvit na úřadech. Kdo by se takto přihlásil ke svému rodnému jazyku, riskoval by veřejné ponížení. Čeština byla považovaná ve vyšší společnosti za řeč prostých lidí, lidu z venkova. V hospodách se toto pravidlo stíralo. Proto byly hospody také sídlem vlasteneckých pobídek a spolčování. Hospoda bylo jediné místo, kde se mohli nenápadně scházet lidé a vlastenecky se vyjadřovat. Pivo bylo navíc jako jediné finančně přístupné pro všechny třídy obyvatelstva, z velké části proto, že u nás byla pivovarnická tradice a nemuselo se dovážet ze zahraničí, jako tomu bylo např. u vína (víno tradice spíše jižních států Evropy). Tato realita se týkala převážně mužské populace. Ženy ačkoliv nebyly abstinentky, měly za úkol spíše starat se o domácnost a rodinný kruh. Pro ně bylo tedy typické spíše shlukování se v domácnostech. Do hospod směly zavítat pouze s doprovodem muže nejčastěji v příležitosti plesu (Ústav pro českou literaturu akademie věd ČR, 1997).

Za další faktor můžeme považovat rozšíření pěstování brambor a počátek jejich průmyslového zpracování. V osmnáctém století se na evropském území začaly hojně pěstovat brambory. Jako cizokrajná rostlina z Ameriky nebudila první století potravina pěstovaná pod zemí velkou důvěru. Přesto ji zemědělci zkoušeli pěstovat a zjistili, že se jí v Evropských podmínkách velmi dobře daří, je odolná vůči škůdcům a špatnému počasí a je surovinou velmi výhodnou i pro zdraví. Po 200 letech ovládla potravinářský trh a stala se nezbytnou potravinou pro všechny třídy obyvatelstva. Další popularitu si brambory vydobyli v oblasti lihovarnictví. Byla to levná surovina pro tvorbu alkoholického nápoje = kořalku. Díky hojnému pěstování brambor se jejich cena pohybovala velmi nízko, tudíž se pro lihovarnické potřeby mohlo zpracovávat velké množství. Této myšlenky se chopili obchodní podnikatelé a začali brambory zpracovávat v lihopalnách a lihovarech. Svě výrobky poté rozprodávali do svých a příbuzných hospod. Lid si ji velmi oblíbil, jelikož byla cenově přístupná a našli ji v nabídce všech hospod (Kutnar, 2005). Nebylo to však způsobeno tím, že by kořalka vznikla objevením brambor. Ta tu byla již dříve, ale byla příliš drahá a převážně pro lékařské účely. Brambory ji však udělali cenově dostupnější (Oliva, 1906).

K rychlému rozšíření kořalky do světa mohly také napomoci Napoleonské války v roce 1805 – 1815. Vojáci, kteří si kořalku velmi oblíbili, zanesli tento trend i do odlehlých vesnic mezi prostý lid (Oliva, 1906).

V 19. století se odehrávalo mnoho změn, které se mohly také zapříčinit o rozšíření kořalečnického moru. Lidé byli svědky neustále se měnící společnosti. Byl zde přerod z poddaných a pokorných obyvatel na národní vlastence, kteří se domáhali vlastních práv a svobod. Započalo to úpadkem českého jazyka, jakožto jediného národního znaku v 18. století. Germanizace na našem území začala být vnímána velmi negativně a Čeští obyvatelé se začali bránit. Z této obrany vzešlo národní obrození, které právem znepokojovalo rakouskou vrchnost. Čeští vlastenci získávali na sebevědomí a síle a začali požadovat stále více a více. Jejich jednání dospělo do bodu pokusu o revoluci. Nechvalně známý rok 1848 se výrazně dotkl i České země. Po tomto nevydařeném pokusu o revoluci se rozhodla monarchie nastolit přísnější režim, než doposud. Dnes tuto dobu známe jako Bachův absolutismus. Přísnější režim spočíval v posílení složek policie, která měla vypátrat a potrestat vlastenecky myslící obyvatele České země. Mnoho lidí, kteří se dříve vlastenecky prosazovali, bylo zatčeno, nebo sledováno (Hlavačka & kol, 2014).

Mezi změny ve společnosti patřila také vysoká míra urbanizace a modernizace.

Dalšími faktory změny společnosti přispělo i postupné měnění zákonů v oblasti práv osobní svobody. Na konci osmnáctého století se začali přepracovávat zákony, které omezovaly lid ve svobodě. Jeden z prvních patentů přiznával poddaným právo na změnu bydliště, uzavření sňatku, osvobodil je od konání dvorských služeb atd. Židům se v této době také dostalo větší tolerance, ačkoliv nebyli plně zrovnoprávněni. Židé se nadále nesměli stěhovat, ženit, zakupovat deskové velkostatky a podnikat v některých oborech. Tyto pořádky se držely do revolučního roku 1848. Revoluce přinesla tzv. osvobození venkovskému obyvatelstvu. Byla zcela zbavena poddanství za mírnou náhradu. Osvobození mělo za následek i osvobození vrchnosti od povinností starat se o poddaného v dobách neúrody. Za svobodu se platilo ztrátou tradiční podpory a ochrany. Židům se po tomto roce postupně také začaly zlepšovat podmínky. V roce 1867 byli v zemi zrovnoprávněni všichni občané. Přejít k občanské společnosti způsobil, že lidé museli začít hledat novou stabilitu. Kvůli tomu začalo vznikat v této době více sociálních konfliktů (Hlavačka & kol. 2014).

Nelze si v dobových článcích v novinách nevšimnout velkého nárůstu antisemitismu v kontextu kořalečnického moru. Židé měli nejspíše velký podíl na lihovarnickém trhu a tím se i zasadili ve velké míře k šíření jejího pití ve společnosti (Zlámal, 2009). V jednom se udává, že v Haliči, což je část Polska, devět z deseti kořalen vlastní Židé: „*Sami kořalku nepijí, ale je jejich nejvděčnějším lákadlem*“ (Anonym, 1911).

Předepisování alkoholu jako léčiva, mohlo také, z velké části způsobit šíření kořalečního moru. Z článku Zdraví lidu z roku 1908 se stále ještě poukazuje a kritizuje léčba a doporučení některých doktorů. Nejspíše nebylo neobvyklé, že by lékaři sami doporučovali lihové nápoje jako lék na různé nemoci:

„Jen proto, že ve smyslu protialkoholických horlitelů nelze označiti činnost všech lékařů za blahodárnou. Máme na mysli upřílišenou ordinaci alkoholu jako léčiva. Praxe tato je tím zavržení hodnější, že k ní nevede obyčejně různost vědeckého nazírání ani výsledek zvláštní osobní zkušenosti lékařovi. Působí tu jednak setrvačně mnohaleté zvyky, jednak veliká snadnost opatřiti si lihoviny i všude tam, kde je naprostý nedostatek každého jiného léku; k tomu družívá se často pohodlnost nemocného i rodiny“ (Nepokoj, 1908, s. 38).

Dále se v článku popisuje, že lékař lihovin kolikrát sám užívá, a tím, že lihovinu doporučí jednou, může u nemocného dojít k přesvědčení, že když mu opět nebude dobře, bude svou nemoc znova řešit alkoholem a i ve větším, než předepsaném množství. Dle tohoto článku, se tyto situace vyskytovaly velmi často. Můžeme si jen domyslet, jaké to mohlo být, když osvěta o alkoholismu nebyla zdaleka takto rozšířená jako na počátku 20. století.

Během devatenáctého století docházelo k mnoha změnám. Tuto změnu lze nazvat jako celkovou proměnu tradiční společnosti na společnost moderní. Během jednoho století se přeměnila společnost v mnoha bodech na společnost podobné dnešní době. Proběhla zde hlavně proměna životního stylu. Lidem se poprvé utvářel volný čas (Hlavačka & kol. 2014).

4.3. Průběh kořalečního moru u nás a ve světě

Z dobových novinových článků lze vyčíst, že problémy s kořalečním morem měly nejspíše Spojené Státy Americké a Evropa. V Evropě jsou nejčastěji zmiňované státy Velká Británie, Irsko, Belgie, Německo, Švédsko, Norsko, Rakousko – Uhersko atd.

Při posuzování kořalečního moru se často setkáváme s veličinami, které se týkají počtu lidí na jeden výčep, spotřeby lihových nápojů v hektolitrech za jeden rok, nebo počtu kořalen a vinopalen na stát, nebo region. Ze světa uvedu příklad na Belgii v roce 1894. V Belgii tohoto roku bylo celkem 195 000 výčepů (což znamená vždy 1 výčep pro 36 osob), roční spotřeba silnějších lihových nápojů (nepočítá se pivo a víno) byla 75 miliónů litrů (12 litrů na 1 osobu včetně dětí). Poté se jako vedlejší faktory uvádí počet sebevražd, kriminální činnosti a úmrtnost v dané oblasti. Když se zaměřím na Rakousko-Uhersko mezi lety 1881 a 1893 tak mohu vidět, že přes snahu všech širitelů střídmosti se situace kořalečního moru stále zhoršovala. V roce 1881 byla spotřeba 100% kořalky 2,7 litrů na osobu, ale v roce 1893 již 4,5 litrů na osobu. Na Moravě v roce 1886 připadal jeden opilec na 431 osob, v roce 1898 však jeden na 340 osob (Perútko, 1902).

O důkazech ničivosti kořalečného moru vypovídají mnohé články a knihy. V této době se spisovatelé zaměřovali na problematiku pití alkoholu a snažili se v ní ukázat a poučit lid o jeho záludnosti. Mezi tyto knihy patří např. *Následkovj pití kořalky s připogenj ponaučenj pro lid wenkowský* (Spurný, 1840) nebo *Zrcadlo kořalečníků, čili, „Likér de bluj“*, kořalka pfuj! (Bartošek, 1875). V těchto knihách se nejčastěji vyskytuje příběh, který by měl čtenáře šokovat a odradit od pití kořalky. Nejčastěji se jedná o hlavní postavu, která vede řádný život a má rodinu a děti, dokud nezačne užívat kořalku. Po častějším pití kořalky se z něj stává opilec, který bije svou ženu a děti. Rodina kvůli jeho činům strádá. Situaci ve Slezsku nevědomky popsal i známý spisovatel Petr Bezruč (1911). Můžeme ji nalézt v jedné z jeho nejproslavenějších básní ze sbírky *pisně Slezské Maryčka Magdonova*, jejíž otec se stavil v Bartovské harendě a pak do příkopu spadl (nejspíše opilý). V této době se děly pro nás nyní nepředstavitelné věci. Udává zde příklad z Pruského Slezska kdy: *„Kmotři, šestinedělky a porodní báby už se opilí přicházeli ku křtu a úvodu a často se stávalo, že kojenci nalezeni byli na cestě, kde je bába ztratila“* (Anonym, 1895, s. 3).

5. Bratrstva a spolky střídmosti

Dle knihy Katechismus střídmosti a zdrženlivosti proti opilství bojují šlechtní a rozumní lidé. Bylo několik způsobů, jak lidé bojovali proti opilství. Jedním způsobem byly právě spolky střídmosti. Byly to spolky, v nichž se členové zavazovali k tomu, že se budou zdržovat lihových nápojů a budou k tomu podněcovat i své okolí. Rozdíl mezi spolkem a bratrstvem byl takový, že spolek byl prvotním seskupením lidí, kteří usilovali o střízlivost a na bratrstvo, býval spolek po delší době činnosti povýšen (Perútka, 1902).

6. Bratrstva a spolky střídmosti ve světě

Spolky střídmosti vznikaly ve světě již koncem 18. století (Janíček, 2014). Nejdříve vznikali na podkladu nadšení jednotlivců a menší podpory, která se v delším období zvětšovala, až si získala členy všech tříd společnosti tehdejší doby. Většinou vznikali v demokratických státech. Měly být ochranným prostředím pro ty, kteří měli problém s pitím alkoholu, ale působit i na veřejné mínění ostatních. Velmi často se snažili zlepšit sociální i hygienické podmínky na pracovišti. Byly tak zlepšeny byty a pracovní podmínky pro dělnickou třídu. Zmenšili dobu práce, začali upravovat zdravotní podmínky k životu ve městě zakládáním parků, zahrad apod. Byla zakázána práce dětem a ženám taková práce, která je ohrožovala na zdraví (Borek, 1898).

Prvními členy spolku byli pravidelní pijáci. Někteří během let začali zase pít, menšina těch, která abstinovat nepřestala a šířila mezi ostatní své zásady, které podněcovaly k střídmosti. Později začali utvářet spolky s vlastními závazky. Po čase, kdy lékaři i duchovní začali projevovat zájem o abstinenci a někdy ji i čině propagovat, získali spolky pevný podklad pro své působení (Borek, 1898).

Podstata spolků se jednotlivě lišila. Již na začátku zakládání byla kladena otázka, zda by členové spolku měli být abstinenti, a tudíž slibovat absolutní zřeknutí se alkoholických nápojů, nebo zda pouze přísahat, že nebudou pít silné lihové nápoje a střídavě pít pivo a víno (Sournia, 1999).

6.1. Spojené státy Americké

První abstinentský spolek v zemi Spojených Států byl založen již roku 1789 (Janíček, 2014). V USA měly spolky střídmosti velký ohlas. Alkoholismus byl brán jako viník všech špatných sociálních těžkostí země. Velká propaganda střídmosti vedla k zakládání čím dál více spolků např. Green and Delaware moral Society, Massachusetts Society for the Suppression of Intemperance, American Temperance Society atd. Ve třicátých letech 19. století měly protialkoholické spolky zhruba 500 000 členů, ale většina z nich neměla dlouhého trvání. Velkou roli měla v USA také politika. Správný Američan měl být pouze zdrženlivý občan (Sournia, 1999).

Spolky střídmosti v USA měly takovou podporu, že v roce 1851 byl schválen zákon ve státě Maine, který zakazoval prodej alkoholických nápojů vyjma alkoholu na předpis od lékaře a na náboženské účely. Tento rázný krok nejdříve napodobilo dalších 11 států. Po zvýšení kriminality a přesunu alkoholu na ilegální trh, zrušilo zákaz do roku 1865 šest států včetně Maine (Anděl, 2018).

Mezi prohibiční propagující spolky patřily např. Liga proti výčepům a Unie žen za křesťanskou střídmost. Činnost spolků byla natolik silná, že přes neúspěch v 60. letech

19. století se jim nakonec podařilo prosadit spolu se zákonodárci v roce 1920 celostátní prohibici (Anděl, 2018).

6.2. Anglie

Za rok vznikání spolků střídmosti v Anglii se považuje rok 1829 (Oliva 1906). Spolky zde se snažily pečovat nejen o pijáky, ale i o osoby mladistvé a děti pijáků. Tyto děti a mladiství byli shromažďováni ve společnostech tzv. Band of Hope (společnosti naděje). Společnosti naděje vedli své chovance i po duchovní stránce a poučovali je tak, že rovnou budovali nové mladé členy střídmosti. Mimo Band of Hope jsou v Anglii slavné také další dvě skupiny: Teetotallers a Réhabites (Borek, 1898).

Mezi své příslušníky počítala anglická společnost 47 % mladých lidí do 25 let, 28 % lidí od 25 do 35 let a 3 milióny dětí, které byly vychovány v zásadách střídmosti. (z knihy napsané roku 1898) Zajímavé bylo, že přestože se bratrstva v Anglii činila takovým výsledkům, spotřeba množství alkoholu na osobu stále rostla. Nejspíše to bylo tím, že alkoholici se dostávali na takovou míru pití, že přepíjeli i ty, kteří již s alkoholem skončili (Borek, 1898).

6.3. Irsko

Zde založil první spolek střídmosti P. Theobald Mathew v roce 1838. Přívrženci spolku skládali slib střídmosti a zdrženlivosti od alkoholu. Během 4 let svého působení přiměl nepít 5 miliónů lidí, což bylo považováno téměř za zázrak. Theobald Mathew si tím vysloužil velký obdiv u svých následovníků (Oliva, 1906). Inspiraci si od něj vzali i tvořitelé spolků střídmosti z naší země (Zlámal, 2009).

6.4. Německo

Vznik spolků v této zemi se příkládá čtyřicátým létům devatenáctého století. Nejdříve však bojovali pouze proti kořalce. Teprve v roce 1884 se začali spolky zaměřovat i na pivo a víno. Mezi spolky patřily: Spolek protialkoholiků (200 členů), Modrý kříž (3495 členů), spolek dobrých Templářů (1200 členů) a Liga proti zneužívání nápojů alkoholických (9000 členů) (Borek, 1898).

Většina těchto spolků trvala na úplné abstinenci, jen Liga proti užívání nápojů alkoholických požadovala pouze střídmé pití. V programu, jak bojovat proti alkoholismu měly: přednášky a schůze, populární veřejné publikace a polepšování dělnických institucí (zřizování hostinců střídmosti, lidových domů a míst pro ošetření pijáků) (Borek, 1898).

6.5. Francie

Ve Francii se datují spolky až na rok 1895. Před tím nebyl žádný zvláštní důvod pro jejich zakládání. Nejdříve se ve Francii pilo převážně víno a pivo. Spotřeba alkoholu, ačkoliv stále rostla, byla tématem spíše pro doktory. Také se mezi prostým lidem začala šířit fáma o nadměrném pití související s možností samovznícení. Dle této fámy se mohl piják kdykoliv sám od sebe vznítit. Fáma přispěla jako odstrašující příklad. (Sournia, 1999).

Teprve koncem 19. století se zde utvořila společnost antialkoholická, která měla 6000 členů a byla rozdělena na 100 sekcí. Jednotlivé spolky byly: La ligue nationale centre alcoolisme, Les cosiétés contre l'usage des boissons spiritueuses, La societě de la jeunesse française tempérante atd. (Borek, 1898). Na rozdíl od ostatních zemí se Francie nijak více ve společích střídmosti neangažovala (Sournia, 1999).

6.6. Švédsko

Situace ve Švédsku byla jednou z nejhorších za dob kořalečnického moru. Lidé byli zvyklí konzumovat nadměrné množství alkoholu, obzvláště toho páleného. V roce 1818 založil pastor Wieselgren ve Waxsjo první spolek střídmosti a ostatní ho následovali. Spolky měly zřejmě velký ohlas, protože již v roce 1848 jich bylo v zemi 420 s více než 100 000 členy. Členové spolků pocházeli ze všech společenských vrstev a byli podporováni dokonce i královskou rodinou. Spolky byly pietisticky zaměřené a nabádaly ke zdrženlivosti od pití alkoholu (Sournia, 1999).

7. Bratrstva a spolky střídmosti na našem historickém území

Dle příručky českých církevních dějin IV (2009), jsme se nechali na našem historickém území inspirovat právě proslulým kapucínem Theobaldem Mathewem. S biskupskou úchvalou měly být zakládány u nás spolky střídmosti především ve farnostech. Jedním z prvních farářů, kteří zakládali v Čechách spolky střídmosti, byl královehradecký biskup Karel Hanl v roce 1852. Poté vznikaly další spolky, které poté byly povyšované na tzv. bratrstva střídmosti. Ve Slezsku se však začaly zakládat spolky ještě dříve. Již v roce 1839 v Andělské Hoře vznikl první spolek a těšil se velké popularitě (Zlámal, 2009). Morava na sebe nenechala dlouho čekat a již v letech 1840 se začaly zakládat spolky střídmosti i tam (Perútko, 1902).

Z dobové literatury lze vyčíst velmi málo o činnosti jednotlivých spolků. Z většiny se jedná o pouhý úryvek, když spolek nebo bratrstvo pořádalo nějakou přednášku nebo jinou společenskou akci. Zato se hodně literatury věnuje boji proti kořalce, právě zakládáním spolků střídmosti. Díky těmto pramenům se pokusím nastínit základní obecný rámec činnosti takových spolků a bratrstev.

7.1. Průběh zakládání spolků v Rakousku - Uhersku a nábor členů

V knize *Pryč s kořalkou* se dozvídáme, že zakládání spolků mělo velký nárůst před rokem 1848. Poté se však snahy spolu s nevolnictvím nejspíše rozplynuli (Koněřza, 1885). Bohužel nemáme nyní žádné informace o tom, že by nějaký spolek střídmosti měl dlouhé trvání (např. v řádu několika desítek let). Nelze však říci, že by se právě pouze spolky střídmosti rokem 1848 stáhly do pozadí. Když zaměříme svou pozornost na politický systém té doby, tak můžeme zaznamenat omezování spolků na této úrovni. V knize *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice* (2010) se můžeme dočíst, že po výše uvedeném revolučním roce, tedy v neoabsolutistické době, byly potlačovány spolky různého typu. V Rakousku (tedy i v Českých zemích) byl postupně upravován spolčovací život zákony. Zákon z roku 1852 dokonce stanovoval, že spolky musí získat povolení od státu. Mezi významný mezník pro spolkovou činnost se stal rok 1867, kdy spolek měl pouze ohlašovací povinnost k založení spolku vůči státu. Moderní občanské sdružování se tedy plynule začalo rozvíjet až po roce 1860 postupnou liberalizací rakouského politického systému (Skovajsa & kol., 2010).

V již zmiňované knize z roku 1885 autor nabádá ostatní k tomu, aby zakládali spolky. Zvláště tedy kněze a učitele. Je zde popsáno, že každý, kdo zakládá spolky, by měl nejdříve sehnat skupinu lidí, kteří by měli prvotní zájem a poté s nimi vypracovat tzv. stanovy střídmosti. Ty se mohou spolek od spolku různě lišit, dle charakteristiky a

potřeb jednotlivého regionu. Stanovy, jiným slovem pravidla, by se měly striktně dodržovat, aby nedocházelo k pošpinění dobrého jména konkrétního spolku (Koněrza, 1885). Stanovám se budu věnovat později a podrobněji v další kapitole.

Pro založení spolku se z prvních účastníků schůze vybere prozatímní výbor, který se zasadí o to, aby mohl vzejít oficiálně v platnost. Zakládajících účastníků muselo být sedm, protože pro založení spolku bylo potřeba sedm podpisů. Dále pokračovaly další nutnosti včetně peněžního poplatku a poslání vytvořených stanov a žádostí, aby spolek vzešel v platnost na zemském úřadu. Po zaslání mohlo trvat měsíc až čtvrt roku, než se žadatelé dozvěděli, zda jejich žádost o založení spolku byla přijata a schválena. Než došlo ke schválení, bylo doporučeno se připravit na první velkou spolkovou hromadu (Koněrza, 1885).

Jakmile získali zpětnou vazbu od patřičných úřadů, mohl se začít prozatímní výbor rozhodovat, kdy a kde bude probíhat spolková schůze. Po domluvě ji museli ohlásit několik dní předem úřadům a pro větší účast propagovat naplánovanou schůzi prostřednictvím novin, veřejnými návestnými pozvánkami apod. (Koněrza, 1885). Díky záznamům z novin se dozvídáme o spolcích i z odlehlých krajín. Např. o založení spolku v Halenkově, o čemž napsal v roce 1911 v Našinci:

„Z Halenkova. (Schůze) Místní čilá skupina uspořádala v neděli schůzi, na které přednášel známý řečník p. učitel L. Bartoš z Lipníka o náboženství ve výchově člověka. Schůzi zahájila místopředsedkyně Mašlaňová a řídil ji p. nadučitel Mayer, který v doslovu nabádal k lásce ke škole. Pan farář Koncer mluvil proti alkoholismu. Mezi mládeží zdejší založil již bratrstvo střídmosti. Na schůzi bylo asi 200 účastníků“ (Anonym 1, 1911, s. 2).

Dále se mělo dbát na to, aby na schůzi dorazily všechny třídy obyvatel. Bohatý, vzdělaní i chudí a i lidé, kteří hojně užívali lihové nápoje.

Schůze měla probíhat tak, že úvodní slovo o účelu schůze a zprávě o uznání spolkových stanov měl předseda prozatímního výboru. Poté dostal slovo jeden ze zakladatelů a měl vést působnou řeč o zbytečnosti a škodlivosti kořalky. Pak se četly stanovy a podmínky, kdy mohl být uchazeč přijat do spolku (Koněrza, 1885).

7.2. Přijetí do spolku střídmosti

Uchazeči o členství ve spolku měli pro své přijetí před oltářem skládat slib, který je zavazoval k úplné zdrženlivosti od lihových nápojů a umírněnému pití piva a vína. Slib zněl takto:

„Ve jménu Otce i Syna i Ducha sv. Amen. Já N. N. slibuji dobrovolně a s dobrým rozvážením před Bohem všemohoucím, Marií nejblahoslavenější Pannou mým andělem strážným, všemi Svátými a zde přítomnými svědky, že s pomocí milosti božské ode všech pálených nápojů, obzvláště všech druhů kořalky (tj. od kořalky, rosolky, slivovice, borovičky, rumu, arraku, weingeistu aneb výskočku, hofmanských kapek krom

potřeby lékařské) docela se zdržeti, a při užívání jiných nápojů, tj. piva a vína, vždy křesťanskou střízlivost zachovávat – a k tomu vsí silou každého vzbuzovati.

Nato kněz řekl: Pro slib tento nyní učiněný udělíž vám Pán Bůh všemohoucí štěstí, zdraví a požehnání časné i věčné. – Požehnej vás + Bůh Otec, Syn a Duch sv. Amen“ (Zlámal, 2009, s. 196).

Po slibu střídmosti byla jména členů zapsána do zvláštního seznamu. Sliby, které byly vysloveny, se mohly v několika ohledech lišit. Jádro však vždy zůstávalo stejné. Tento slib byl dle již zmiňované příručky českých církevních dějin nalezen ve farním archivu Soběchlebech u Lipníka nad Bečvou. Záznam se datuje kolem roku 1850 (Zlámal, 2009).

Z knihy, která popisuje slib střídmosti bratrstva v Tvarožné, můžeme také najít dovětek v podobě trestu za porušení slibu: „*To pak uznávám a vyznávám, že bych od Boha trestán, před lidmi zahanben a z bratrstva vyloučen býti zasluhoval, kdybych tuto s dobrým rozvážením účinnou spasitelnou přípověď lehkovážně zrušil“ (Jančík, 1941, s. 19). Slib střídmosti v bratrstvu v Tvarožné se měl obnovovat při hlavní slavnosti bratrstva na den Očišťování P. Marie, ale také o slavnostech Zvěstování, Navštívení (následující neděli), Narození a Neposkvrněného Početí Panny Marie (Jančík, 1941).*

Nemuselo tomu být tak ve všech případech. V knize, která byla vydaná o několik desítek let později, se dozvídáme, že slibem se dříve potvrzovalo členství, ale v roce 1885 byl autor názoru, že slib střídmosti a jiné formalities jsou zbytečné a spíše by se mělo dbát na praktické a rozumové vstoupení do spolku. Aby lidé byli sami doopravdy přesvědčeni, že ve spolku být chtějí. Kládl velký důraz na dobrovolnost. V této verzi se uchazeči pouze podpisem a někdy peněžním příspěvkem na jeden rok zavazovali k plnění stanov, které spolek vyžadoval (Koněrza, 1885).

Dle časopisu lékařů českých z roku 1904 se jedinec mohl zapsat tzv. na čas. Znamenalo to tedy, že byl členem spolku střídmosti po určité vymezenou dobu a po uplynutí této lhůty, se mohl vrátit zpět k pití:

„Dále ve spolcích střídmosti kvete tzv. zápis na čas, dadoucí se ovšem za jistých okolností a v některých případech ospravedlniti, jako př. snáze pomocí takového zápisu dá se získati mnoho členů, kteří pak se seznámí se zařízením a výhodami spolku, zalíbí se jim a mnozí zůstanou věrni“ (Pevnickij, 1904, s. 325-326).

Lékaři nebyl tento způsob zápisu nejspíše moc podporován, jelikož to umožňovalo navrácení se k alkoholu a nevyлéčení jedince.

7.3. Stanovy a 12 pravidel spolku střídmosti

Jedny z počátečních stanov a pravidel spolků a bratrstev střídmosti byly otisknuty ve Sbírce poučných a zábavných spisů pro rolníka a řemeslníka v roce 1844 ve Znojmě. Bohužel se nepodařilo tento spis získat. Proto tedy zde uvedu stanovy a pravidla z knihy vydané později a to roku 1901, inspirované německým spiskem

„Mässigkeitkatechismus“ od P. N. Neumana a přizpůsobené Českému lidu. Je zde vypsáno 12 pravidel střídmosti:

1. „Lihové nápoje, víno, pivo, kořalka nejsou potřebny člověku zdravému, nýbrž jsou docela zbytečny.
2. Dětem jsou lihoviny jedem.
3. Tyto nápoje jsou tím škodlivější, čím více líhu obsahují a proto je kořalka nejškodlivější.
4. Lih není potravinou, netvoří krve a není s to, by tělesnou práci trvale podporoval a v ní sílil. Z prvu povzbuzuje, dráždí, brzy však následuje ochabnutí všech sil.
5. Lihoviny u větší míře požitě opojují, ochromují a omamují mozek a mohou i náhlou smrt přivoditi.
6. V malých dávkách ze zvyku užívané lihoviny ničí pozvolně všechny k životu potřebné ústroje tělesné (žaludek, játra, ledviny, srdce) a bývají příčinou, že člověk pomalu chřadne a konečně umírá.
7. Užívání nápojův opojných zvláště tím škodí, že dráždí chuť k pití a tím navyká k opilství.
8. Opilství hubí všechny ušlechtilé pocity člověka, vzbuzuje nejsurovější pudy a bývá často příčinou úplné záhuby.
9. Opilství ničí všechny schopnosti ducha a duše a způsobuje choromyslnost.
10. Opilství ničí blaho rodiny a přivádí do bídy a žebroty.
11. Děti, opilci a ti, kdož záchranou opilců se obírají, nemají žádných lihovin užívatí.
12. Léčební ústavy (asyly) pro pijany mají se usilovně podporovati“ (Perútka, 1902, s. 61-62).

Dále jsou v této knize uvedeny stanovy spolku střídmosti a zdrženlivosti. Stanovy se skládají z několika oddílů. Odpovídají, jaký má spolek účel, jakými prostředky se snaží bojovat proti kořalečnímu moru a pravidla a úlohy jednotlivých funkcí ve spolku:

1. „Účel. Katolický spolek střídmosti má ten účel, aby potíral nadužívání lihových nápojů, „zvláště kořalky“, a veškeré zlořády s tím spojené a to jak mravně-náboženské tak i hospodářské.
2. *Prostředky.* Členové postaví se pod ochranu sv. rodiny a třídí se na 3 skupiny:
 - a) takový, kteří usilují o střídmě požívání lihových nápojů,
 - b) takový, kteří se zdržují od pití kořalky a
 - c) takový, kteří se zdržují od pití všech lihových nápojů.

Účelům snaží se spolek dosáhnouti:

1. Poučováním o nebezpečnostech a škodách ze zneužívání opojných nápojů pocházejících, a to slovem a písmem, schůzemi, hromadným rozšiřováním časopisův a spisů vhodných: poučování o nápojích zdravých a příjemných.
 2. zřizováním ústavů blahodárných: lidových kaváren (káva ze sladu ječného), spolkův úsporných, čítáren, jesliček, dětských zahrádek, dětských her, dobré pokračovací školy, tovaryšských spolků, náboženských jednot mužův a jinochů;
 3. usilováním o vydání zákonův a nařízení státních, obecních a práci poskytujících;
 4. opravou způsobu pití a nálevení;
 5. ochranou mládeže před škodlivým pitím opojných nápojů;
 6. zřizováním a podporováním léčebních ústavů pro osoby obého pohlaví lihovinami onemocnělé.
3. Členství. (Ustanovení o tom dle místních poměrů.)
 4. Předsednictví.
 1. Skládá se z předsedy a jeho náměstka, zapisovatele a pokladníka. Usnesení děje se většinou hlasů; při rovnosti hlasů rozhoduje předseda. Ku platnému usnesení potřebí přítomnosti 3 členů.
 2. Předseda jmenuje důvěrníky, kteří v jednotlivých okresích v zájmu spolku jsou činní.
 3. Předseda má zvláště:
 - a. každého roku svolati aspoň jednu valnou hromadu a dvě veřejné schůze;
 - b. valné hromadě podati zprávu o záležitostech spolku a hotovosti jeho majetku;
 - c. s jinými takovými spolky styky udržovati, by se docílilo účelu spolku;
 - d. odstupující členy předsednictva až do příští valné hromady jinými nahrazovati.

5. *Valná hromada. Schází se nejméně jednou v roku; Volí členy předsednictva na 3 roky, schvaluje zprávu výroční a pokladniční a usnáší se o záležitostech předsedou k tomu účelu jí předložených. Usnesení děje se prostou většinou hlasů. Ku platnému usnesení je zapotřebí aspoň 10 členů přítomných. Při rovnosti hlasů rozhoduje předsedící.*
6. *Zrušení spolku děje se usnesením valné hromady. Ku platnému usnesení o tom vyžaduje se aspoň ¾ hlasů přítomných členů. Hotovost spolku případně některému dobročinnému spolku neb ústavu.*
7. *Schůze spolková koná se každou prvou nedělí v měsíci v místnostech spolkových*
8. *Jedná o výhodách duchovních. Předseda“ (Perútko, 1902, s. 62-64).*

Působení spolků, tak jak je uvedeno v ukázce, můžeme registrovat v mnoha novinových článkách. Není zde přímo napsáno, že autoři jsou členy spolku, ale v mnoha spisech se propaguje střídmost a spolky a bratrstva střídmosti. Např. v Čechu politickém týdeníku katolickém se pětkrát od roku 1885 do roku 1909 objevuje toto téma (rok 1885, ročník 17, č. 181; rok 1887, ročník 19, č. 210; rok 1895, ročník 27, č. 41; rok 1895, ročník 27, č. 259; rok 1909, ročník 34, č. 207). I samotná kniha katechismus střídmosti a zdrženlivosti obsahuje několik stran hovořících o škodlivosti alkoholu a poučování o střídmosti (Perútko, 1902). Jsou zde autoři, kteří se vyskytují v literatuře častěji. Jedním z nich je kočovný kazatel Jan Evangelista Tagliafferro. Tento farář napsal šest protialkoholních spisů jako: *Proč piješ? Zlouba lidu nebo Vzhůru proti alkoholu! (Vyhlídal, 1935). Činnost buditelů je také zaznamenána v časopisu Museum z roku 1906: „Účinně se též bojuje proti alkoholismu na Valašsku rozšiřováním letáků a brožur antialkoholických, jež zdarma nebo za nepatrný peníz snaží se rozšiřovati buditelé hnutí antialkoholického: Kálal, Tagliaferro, Bečvan aj.“ (Konařík, 1906-1907, s. 268).*

Vznikaly i reklamy v novinách na nealkoholické nápoje jako náhražka za alkohol: *„Anti-alkoholici kupujte u Štědrého, Ovocný trh Ceres jablečnou šťávu ½ láhev 34kr. ovocnou perlu – nejlepší lihuprostý nápoj ½ láhev 50kr.“ (Anonym, 1907, s. 4).*

7.4. Kritika spolků a bratrstev střídmosti

Spolky a bratrstva střídmosti tím, že se snažily potírat pijáctví, nebyly zdaleka podporovány většinou obyvatelstva. Stát měl finanční výnosy z vysoké daně na kořalce, a dokonce prodej kořalky nejspíše i podporoval:

„Od orgánů vládních očekáváme ovšem také, že to myslí s hnutím protikořalečným do opravdy, že nebudou jako dosud z důvodů finančních i přes protesty obcí kořalny podporovati a rozmnožení jich povolovati, naopak že budou obcím a šlechtěným jednotlivcům v potírání opilství rozhodně nápomocny“ (Anonym, 1887, s. 1).

Později byla vnímána kritika od lékařů. Přes uznání kladných stránek spolků a bratrstev střídmosti kritizovali neindividuální přístup a doporučování spolku všem. Letitý alkoholici podle doktora Pevnickije nedokážou pouze díky slibu střídmosti přestat pít. Spolek střídmosti nabízel léčení každému a na fyzické komplikace příliš nehleděl:

„Touto cestou zapadají do Spolku osoby k léčení vhodné i nevhodné. Byl-li to bosák, který pil celá desetiletí a nadobro podlomil svůj organismus, nebo to byl notorický pijan se zjevnými příznaky periodické duševní choroby, nebo dekrepitní člen ze zatížené rodiny, anebo konečně nějaký idiot, zajisté, že vliv Spolku střídmosti bude nijaký“ (Pevnickij, 1904, s. 1).

Dalšími, kdo kritizoval bratrstva a spolky, byla společnost. Podle některých lidí si členové spolků na veřejnosti na oko „hráli“ na abstinenty, ve skutečnosti doma popíjeli. Byl zde dokonce návrh, aby členové střídmosti nosili jiné šaty než ostatní. Členky spolků by se rychleji vdaly a motivovalo by to další dívky k přihlášení do spolku (Wellner, 1875). Vznikaly i humorné povídky a hry, které se posmívali a zesměšňovali členy spolků. Např. jedna popisovala schůzi spolku jako jednu velkou oslavu s konzumací alkoholu. Toto můžeme najít v časopisu Duch času: Nedělní list Svornosti, kdy se v povídce jeden muž rozhodne založit spolek, sjedná počáteční schůzi, ale vše skončí tím, že se všichni opijí a jdou domů (Nečásek, 1900). V knize O lihovinách se autor také zmiňuje o domnění lidu, že členové spolku se stali abstinenty nebo střídmy, aby se mohli povyšovat nad ostatní (Bečvan, 1904).

7.5. Jednotlivé spolky a bratrstva střídmosti

Bratrstva a spolky střídmosti na našem historickém území tj. Čechy, Morava a Slezsko byly různě zakládány a také rušeny. Z materiálů, které jsem nasbírala lze vyvodit, že do vzniku Českého zemského spolku proti pijáctví, moravského Spolku abstinentů a Jednoty lidumilů na Moravě nebyla v naší zemi nijak celoplošně organizovaná pomoc proti pijáctví, jako můžeme vidět v jiných zahraničních zemích. V časopisu Český Kneip z roku 1904: *„U nás v boji proti alkoholu teprve začínáme a lehce se můžeme řídit skutečnostmi nabitými jinde a varovati se chyb, které dělají jinde“* (Anonym, 1904, s. 46). Nelze z této ukázky však poznat, zda není myšleno pouze na Čechy.

Pokud se zaměříme na Českou zem, tak je z pramenů znám pouze jeden případ založení spolku střídmosti v Královehradeckém kraji biskupem Karlem Hanlem v roce 1852 (Zlámal, 2009). Nelze však s konečnou platností říci, že by zde žádné jiné spolky nebo bratrstva nebyly. Více viditelné jsou však zakládané spolky a bratrstva na Moravě a ve Slezsku. Zde je nám známo několik konkrétních spolků a bratrstev. Jim se budeme věnovat více podrobně.

7.5.1. Bratrstva a spolky střídmosti na Moravě

Na tomto území máme zmínky o několika spolcích a bratrstvech. První zmínku o šíření spolků střídmosti nalezneme v knize Kořalka zkáza těla i dusse, ve které autor popisuje, jak kníže arcibiskup Olomoucký, Maxmilian Josef z rodu Svobodných pánů ze Somerau Beckhu nařídil veškerému duchovnímu arcibiskupství budování u svých věřících křesťanů předsevzetí zdrženlivosti od pití kořalky. Duchovní měli přijímat sliby střídmosti a kázat o špatnosti škodlivých nápojů lihových (Anonym, 1845).

Nejspíše mezi nejstaršími spolky na Moravě patří spolek střídmosti v Záhlnicích nedaleko Hulína v okrese Kroměříž. Jeho působení se datuje kolem roku 1846. O tomto spolku se okrajově zmiňuje Příručka českých církevních dějin VI (Zlámal, 2009). Další spolek, který se datuje v podobné době a to kolem roku 1850 je spolek střídmosti v Soběchlebech u Lipníka nad Bečvou. Z tohoto spolku je uvedena výše ukázka slibu střídmosti. O padesátých letech 19. století je ještě zmínka v knize O lihovinách:

„Na Moravě současně v letech asi padesátých přičiněním kněží-buditelů zakládány spolky střídmosti, hlavně na Brněnsku. Připomínám jen působení Tomáše Procházky v Ivančicích, spisek B. M. Kuldý: Kořaleční mor, dále působení misionářů na Valašsku“ (Bečvan, 1904, s. 28).

Pokud bychom četli dále v textu od Bečvana (1904), dozvěděli bychom se, že v době 1904 převážná většina spolků zanikla.

Z dalších zdrojů máme záznamy, že další bratrstvo bylo v Tvarožné. Hnutí střídmosti se začalo rýsovat již v roce 1845. Proti pití kořalky zde kázali kněží farář Ignác Mayer a kaplan Petr Kostrošic. Množství farníků jim slíbilo v této době slib střídmosti. Na Hromnice roku 1857 bylo toto bratrstvo založeno Děkanem M. Lavičkou s názvem: Bratrstvo střídmosti pod ochranou Neposkrvněného početí Panny Marie a bylo připojeno k ústřednímu bratrstvu ve Vratislavi. K tomuto bratrstvu se hlásili i lidé z jiných osad: Obřan, Šlapanic, Podolí, Jiříkovic a Křenovic. Pro výchovu mladistvých v zdrženlivosti byl pospolu s bratrstvem veden i tzv. spolek nadějný. Ten byl pro děti do 16 let, jejichž rodiče byly v bratrstvu, ale i pro děti, které chtěly také držet slib střídmosti (Jančík, 1941). O bratrstvu v Tvarožné u Brna se zmiňuje v jednom ze svých článků i Čech politický týdeník katolický v roce 1895 pod titulem: Národopisná výstava (Anonym, 1895).

V devadesátých letech se setkáváme s bratrstvem působícími na Moravě. V roce 1892 se v olomoucké diecézi jmenují dva spolky střídmosti na bratrstva. Jeden z těchto spolků se nachází na Moravě v obci Rudoltice v okrese Ústí nad Orlicí v Pardubickém kraji (Zlámal, 2009).

Poté máme z 20. století pouze zprávy o bratrstvu střídmosti v Halenkově v okrese Vsetín ve Zlínském kraji, které založil farář Koncer. Zpráva o tomto bratrstvu byla vydaná v roce 1911 v časopisu Našinec (Anonym 1, 1911).

7.5.2. Bratrstva a spolky střídmosti v Rakouském Slezsku

Území Slezska, jak ho známe dnes, zdaleka nebylo tak malé. Pro účely své práce jsem vybrala část, která se jmenovala Rakouské Slezsko, oficiálně tedy Vévodství Horní a Dolní Slezsko a v době 19. století až na malé výjimky se podobala Slezsku v České republice, jak ho známe nyní. Např. oblast Těšínska zasahovala do dnešního Polska a část, která nepatřila do Rakouského Slezska, bylo Hlučínsko. Z Hlučínska je nám

známo jedno bratrstvo v Bolaticích. Zahrnu jej do této kapitoly však také, jelikož se nyní na našem území nachází. Rakouské Slezsko spadalo do Rakousko-Uherské říše stejně jako Čechy a Morava (Korbelářová, Borák & Tobolová, 1998).

Ve Slezsku začala nejspíše činnost spolků a bratrstev střídmosti působit jako první. První spolek, se datuje do doby 1839 v Andělské Hoře. Díky působení slezských buditelů jako byli Josef Padouch, Cyprián Lelek, Matěj Opolský atd. se podařilo získat celé farnosti a kraje myšlenky střídmosti. Do spolků střídmosti bylo zapsáno 12 000 evangelíků a 83 000 katolíků (přes 60 % katolíků v Těšínském knížectví) (Zlámal, 2009).

Po Andělské Hoře je nám známé konkrétně bratrstvo střídmosti v Bolaticích, osadě čítající 1763 lidí u Opavy (Škrdle, 1898). Z Bolatické kroniky se bohužel nezachovaly žádné zprávy o činnosti bratrstva. Je zde pouze zmíněno, že založení souviselo s dobou zvýšeného pracovního nasazení obyvatelstva po zrušení roboty a zakládání šachet a továren. To nás odkazuje na období po roce 1848. Z Bolatic se dochovala pouze píseň bratrstva střídmosti, která burcuje k zdrženlivosti od kořalky: Svůdnice pekelná:

„Kořalka jest rodem z pekla, Luciferovi utekla.

K pohanům nejprve šla, potom ku nám cestu našla.

Tato pekelná svůdnice, juž, juž, neměla hranice,

Svojím smradem naplnila vsi, i města zarazila

(následuje pokračování zhoubných účinků, až poté zvolá)

Ó pekelná gořalčisko, zle jsi vrhla na všecko.

My ti vojnu vypovíme, vyhnat, vyhnat tě musíme“ (Škrdle, 1898, s. 208).

V roce 1892 máme další zmínky o jmenování spolku střídmosti na bratrstvo v Násile. Bohužel se nepodařilo dohledat, kde přesně Násil leží (Zlámal, 2009).

Jedno z nejlépe dohledaných spolků vzniklo v roce 1902 ve farnosti Borová, dnes obec Malenovice u Frýdlantu nad Ostravicí. Tento spolek byl založen farářem Janem Evangelistou Tagliaferem, který byl jedním z šířitelů střídmosti na Těšínsku. V dopise, který psal svému příteli Janu Vyhlídalovi, píše:

„Chvála Bohu, slouží mi ta abstinence ke zdraví i farníkům. Posud dalo se zapsati 264 členů, „kaprů“ (úplných alkoholiků) jsem posud ještě nechytíl, ale s pomocí Boží začátek učiněn. Mám býti jmenován ředitelem toho bratrstva na Těšínsku a kočujícím kazatelem. Snad tato práce bude užitečnější pro lid, než plané politisování, jsem-li vlastencem čistě národním anebo klerikálním. Mé vlastenectví je pracovati pro náš český lid a vidět jej šťastným, to má radost a snaha!“ (Saheb, Pindur & kol., 2014, s. 174).

Z úryvku dopisu lze vidět, že na Těšínsku nejspíše působil jako kočovný kazatel. Je tedy možné, že kázal proti alkoholismu i v dalších vesnicích.

Činnost tohoto faráře byla opravdu hojná. Napsal 6 protialkoholních spisů (Proč piješ?, Zhoubu lidu, P. Theobald Mathew, Do které třídy patříš? atd.), v Borové založil také reifeisenku a po jeho odvolání z Borové do obce Michálkovice založil bratrstvo i tam. Bohužel s odchodem z Borové v roce 1904 se bratrstvo rozpadlo. Láska k českému národu se mu bohužel vymstila. Jelikož byl velkým vlastencem a korespondoval s místními úřady pouze česky, byl pronásledován československou církví. Po tomto pronásledování předčasně zemřel 1922 v nemocnici sester Alžbětinek v Těšíně. Jeho přítel Jan Vyhlídal (1935), který se o něm zmínil ve své knize Vlastenecké vzpomínky slezské, poukázal na báseň od Petra Bezruče: Michálkovice a zmiňuje své podezření, že se básník nechal inspirovat příběhem právě tohoto borovského faráře:

„Dlouho jsem v Caesaru žil.

Třicetkrát krví jsem arenu, smyl.

Dnes sám proti dvěma. Neb nahoru na kříž!

Vol!

Tož prvý Thrák German a Ethiop Pol“ (Bezruč, 1911, s. 63).

8. Organizovaný boj proti alkoholismu

Ačkoliv spolky a bratrstva se snažily potlačit pijáctví a kořaleční mor, nejednalo se o systematicky řízené kroky, jako tomu bylo např. ve Státech nebo v Anglii. Na počátku 20. století má společnost velmi málo informací o boji proti kořalečnímu moru:

„Boj proti alkoholismu u nás není ještě organizován. Jednotlivci vykonali několik přednášek, v novinách napsáno dosti článků, brožurek o kořalečním moru vydáno již málo, zase od jednotlivců; ze spolků, pokud víme, jen hospodářský spolek v Břeclavě na Moravě vydal v překladě dra. K Čermáka spisek o škodlivosti alkoholu. Tak nemáme celkem ani tušení o boji protilíhovém“ (Anonym, 1901, s. 77).

8.1. Jubilejní jednota lidumilů na Moravě

Na Moravě se začínala rozvíjet systematická pomoc ve formě Jubilejní jednoty lidumilů na Moravě. Jednota vznikla roku 1897 v Brně na půdě školy. Jejím nejdůležitějším cílem bylo starat se o nešťastné, nejčastěji osiřelé, děti. Další jejich cíl, byl však potírání pijáctví a opatrování práce tzv. „mravně pokleslým, trestancům propuštěným a jiným společnosti vyvrženým“, aby se mohli zpět vrátit do společnosti (Hrdlička, 1902).

Vystoupila se žádostí snížení výroby a prodeje lihovin na Moravský sněm. K jejich žádosti se připojila sta obcí a spolků na Moravě. Po tomto kroku měl v nejbližší době upravit zákon v podobě říšského zákonu. Moravský sněm poté přislíbil zřízení ústavů pro pijáky. Mezi další cíl, který si jednota kladla, bylo zřizování více spolků střídmosti na Moravě (Hrdlička, 1902).

8.2. Zemský spolek proti alkoholismu

V České Zemi byly v boji proti alkoholismu poněkud pozadu za Moravou. Původně měl Zemský spolek proti alkoholismu vzniknout na popud sjezdu proti alkoholismu, který se konal ve Vídni roku 1901. Byly zde přednášeny statistiky o situaci alkoholismu v naší zemi, které přinesly nemilé výsledky. V roce 1900 bylo v Čechách zjištěno 25 300 notorických pijáků nejčastěji ve věku 40 – 60 let a mnoho dalších znepokojujících informací o situaci alkoholismu v zemi (Čuřín, 2008).

Tyto data měly velký ohlas mezi účastníky sjezdu, a proto bylo doporučeno, aby se pokračovalo v činnosti zemského komitétu, který byl ustanoven pro přípravu zprávy, která byla na sjezdu prezentovaná. K tomu však nikdy nedošlo, a proto se o dané problematice neshromažďovala žádná relevantní statistická data (Čuřín, 2008).

V roce 1905 MUDr. Jan Šimsa, v té době řídící lékař abstinčního sanatoria pro nervové choroby v Krči, se spojil s profesory MUDr. Gustavem Kabrhelem a MUDr. Stanislavem Růžičkou. Vzhledem k situaci oblíbenosti alkoholu a jeho špatnými dopady na společnost se rozhodli založit hnutí proti alkoholu. Působnost spolku chtěli obracet

především do škol a k mládeži. Do spolku tedy zvali především ty, kteří se nejvíce zasazovali o výchovu mládeže, jako byli kněží, učitelé, školní rady atd. Spolek měl dvě sekce: přísně abstinentská a střídmost (Čuřín, 2008).

Přestože se zcela nedařilo založit vlastní časopis, jak tomu chtěl docílit MUDr. Šimsa a spolek se v jednu chvíli musel kvůli financím spokojit pouze s vydáváním letáků, má na svém kontě spolek mnoho úspěchů. Mezi ně patří např. rozvíření debaty ohledně zákazu pořádání voleb do zákonodárných sborů v místnostech hostinců, prosazení ryze abstinentských článků do dětských čítenek a uspořádání II. Českého protialkoholního sjezdu v Praze. Druhý protialkoholní sjezd měl velký význam. Účastnilo se ho přes 400 účastníků. Účastníci přijeli z Čech, Slezska, Moravy a Dolních Rakous (Čuřín, 2008). Na sjezdu byla přijatá tato resoluce:

„Účastníci druhého českého protialkoholního sjezdu obracují se: 1. K celé české veřejnosti a všem korporacím se žádostí, aby v zájmu celého národa všemožně usilovaly o omezení alkoholismu vůbec a u dětí zvláště. 2. Obracují se k úřadům se žádostí, aby v oboru své působnosti podporovaly protialkoholní snahy...“ (Šimsa, 1908, s. 741).

Dále se vyjadřovali k tomu, aby se poslanci přičinili k zákonodárství: stanovili věkovou hranici prodávání alkoholu dětem (nejméně 17 let) a zakázali dětem posluhovat v hospodách a podávat alkohol za odvedenou práci (Šimsa, 1908).

Po tomto sjezdu se Zemský spolek proti alkoholismu přeformuloval na Československý abstinentský svaz (Šimsa, 1908).

9. Diskuze a závěr

Práce na téma svépomocných systémů vznikala podrobnou analýzou dat jak dobové, tak aktuální literatury s tematikou 19. století a počátkem 20. století.

Pro počáteční kapitoly jsem studovala podrobněji 19. století a sama hledala možné faktory, které mohly sloužit k rozšíření kořalečního moru. Otázkou je, zda jsem popsala ty nejdůležitější faktory, které k rozšíření pití kořalky mohly vést. Soustředila jsem se na změny společnosti z mnoha úhlů, ale během 19. století se stalo mnoho věcí, které mohly uniknout mému rozboru. Pijáctví jako takové nebylo novým jevem ve společnosti a nelze přímo vyjasnit, ve které době se v České zemi, na Moravě a ve Slezsku začalo zmáhat natolik, aby se o něm hovořilo jako o moru z kořalky.

Při snaze popsání spolků střídmosti jsem pracovala s menším množstvím dat. Literatura se o spolcích střídmosti věnovala v mnoha případech velmi málo. Množství spolků a bratrstev na našem území se nezdá být příliš početné. Takový nálezn může být zkreslený. V tuto dobu vznikalo i mnoho duchovních spolků a můžeme předpokládat, že ačkoliv se nezařazovaly mezi spolky střídmosti, mohly střídmost podporovat a napodobovat. Taktéž nemusely být spolky a bratrstva propagované v novinových článcích, které patřily mezi mé nejčastější zdroje dat.

Tato práce odhaluje dosud neobjasněnou ucelenou činnost hnutí střídmosti v dobách 19. století a počátku 20. století na našem historickém území. Otázkou je, zda by v dnešní době mohla objasnit původ některých praktik, které svépomocné systémy používají dodnes nebo si vzít inspiraci do budoucna. Pokud se zaměříme na samotnou podstatu spolku, dodržování střídmosti, tak ta se nyní pojí spíše s kontrolovaným užíváním alkoholu než abstinencí, která je nutností např. ve svépomocné skupině anonymních alkoholiků. Osobně si ale nemyslím, že v naší zemi je natolik podporovaná a upevněná spiritualita, že by se v dnešní době spolky střídmosti jako nástroj kontrolovaného pití udržely.

Pro porovnání rozdílů svépomocných organizací v problematice alkoholismu dnes a dříve jsem uvedla i kapitolu vznikání organizace anonymních alkoholiků v dobách komunistického režimu. Myslím, že je nutné poukázat na skutečnost, že vybudované svépomocné organizace zanikly a musely být v době komunismu tajně obnoveny. Také, že se změnil trend kontrolovaného pití neboli střídmosti na abstinenci, kterého se do dnes držíme.

V práci se podařila nastínit doba a dobové události a specifika na našem historickém území, které šířily kořaleční mor a komplikovaly prosazování myšlenky střídmosti a vznikání spolků a bratrstev střídmosti. Dále se podařilo načrtnout hnutí střídmosti v zemích, které reagovaly jako jedny z prvních na problematiku pijáctví v období konce 18. století a v průběhu století devatenáctého. Z Evropských zemí si poté buditelé střídmosti naší země převzali inspiraci pro zakládání spolků u nás. Spolků a bratrstev střídmosti na

našem území bylo založeno minimálně deset. Vznikaly a zanikaly v průběhu již zmiňovaného zkoumaného období.

Tzv. Buditelé střídmosti naší země neměli nikdy ideální prostředí pro zakládání nových protialkoholních organizací. Patří jim velký obdiv za odvalu, kterou prokazovali při prosazování vyššího dobra pro celou společnost v těžkých časech někdy na úkor vlastního života.

10. Citace

Anděl, M. (2018). *Prohibice v USA v letech 1920-1933*. (Bakalářská práce). Dostupné také z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/33040/1/Bakalarska%20prace%20-%20Milan%20Andel%20-%20Prohibice%20v%20USA%20v%20letech%201920-1933.pdf>

Anonym. (2018). *Anonymní alkoholici: Historie AA v ČR*. Dostupné z: <https://www.anonymnialkoholici.cz/o-nas/historie-aa-v-cr/>

Anonym. (1911). K vůli kořalečnickům. *Čech politický týdeník katolický*, 36(47), 1-1. Praha: Antonín Schmitt. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:c8725250-773b-11e6-8644-001018b5eb5c?page=uuid:13819010-7761-11e6-8644-001018b5eb5c>

Anonym 1. (1911). Venkovská omladina. *Našinec*, 47(208), 2-2. Olomouc: Josefina Černochová. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:f02e7a27-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:b01607ef-b85a-45d7-8b0b-c71aec6393e5>

Anonym. (1895). Rozmanitosti: Jubileum v Pruském Slezsku. *Čech politický týdeník katolický*, 27(259), 3-3. Praha: Antonín Schmitt. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:913fca50-69db-11e6-a9cc-005056825209?page=uuid:acfcfd40-6a39-11e6-abea-5ef3fc9ae867>

Anonym. (1887). Proti moru kořalečnickému. *Čech politický týdeník katolický*, 19(210), 1-1. Praha: Antonín Schmitt. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:c43835f0-4ec9-11e6-ad5e-5ef3fc9bb22f?page=uuid:468c59c0-4fef-11e6-8361-5ef3fc9ae867>

Anonym. (1885). Kořaleční mor. *Čech politický týdeník katolický*, 17(181), 1-1. Praha: Antonín Schmitt. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:372056e0-49ea-11e6-beb0-001018b5eb5c?page=uuid:14991580-49f9-11e6-beb0-001018b5eb5c>

Anonym. (1907). Malý oznamovatel. *Národní listy*, 47(122), 3-3. Praha: Julius Grégr. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:876a0a30-78f0-11dc-a444-000d606f5dc6?page=uuid:6bf83bd0-2f7c-11e7-a38c-005056827e51>

Anonym. (1845). *Kořalka, zkáza těla i dusse*. Znojmo: E. J. Fournier. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:55fbd5e5-2fd2-11e0-9056-0050569d679d?page=uuid:5b08dd8d-2fd2-11e0-9056-0050569d679d>

Anonym. (1904). Z bojiště proti lihovinám. *Český Kneipp: časopis pro šíření přirozeného způsobu života a Kneippova léčení vodou ve všech vrstvách společenských*, (3), 45-47. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba v Praze. Dostupné z: http://kramerius.medvik.cz/search/i.jsp?pid=uuid:MED00167360-fb23c464-b010-4fb7-a65a-0895232d939f#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:77e68775-c4ce-4c33-b578-ea2942ae4d39

- Anonym. (1901). *Rozhledy. Život list pro výchovu v rodině, škole a společnosti*, 3(4), 77-80. Praha: Josef Pelcl. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:3abadd40-4f34-11ea-9703-5ef3fc9bb22f?page=uuid:a026e650-5467-11ea-970b-5ef3fc9bb22f&fulltext=zemsk%C3%BD%20spolek%20proti%20alkoholismu>
- Bartošek, J. (1875). *Zrcadlo kořalečnicků, čili, „likér de bluj“, kořalka pfuj!*. Brno: J. Bartošek. Dostupné z: www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:b02ba226-5fbe-11e1-ae74-0050569d679d?page=uuid:bce5b0c8-5fbe-11e1-ae74-0050569d679d
- Borek, V. (1898). *Alkoholismus a jeho význam: profilace a obrana: asily pro pijáky a jich zásady se zvláštním zřetelem na Čechy a Moravu*. Praha: Bursík & Kohout. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:89ae8f60-c13c-11dd-aea1-000d606f5dc6?page=uuid:5539ca30-92eb-11e7-a9a4-005056827e51>
- Bečvan, J. (1904). *O lihovinách*. Praha: J. Bečvan. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:d5e4c980-a74d-11e6-b707-005056827e51?page=uuid:205b5fd0-d0eb-11e6-ac1c-001018b5eb5c>
- Bezruč, P. (1911). *Slezské písně*. Praha: Spolek českých bibliofilů
- Čuřín, J. (2008). *Československý abstinentní svaz v letech 1908-1915*. (Diplomová práce). Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/60355/>
- Duka-Zólyomi, N. (2015). Prvé hnutie striedmosti na Slovensku v XVI. storočí [The First Temperance Movement in Slovakia in the 16th Century]. *Akoholizmus a drogové závislosti (protialkoholický obzor)*, 50 (5), 251–255.
- Fiala, Z. & Bláhová, M. (1975). *Břetislavova dekreta (1039)*. 2. vyd. Praha: Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/snemy/b_dekreta.htm
- Gabrhelík, R., Mioviský, M. (2011). *History of Self-help and 'Quasi-Self-Help' Groups in the Czech Republic: Development and Current Situation in the Institutional Context of Drug Services*. [Reprinted from Gabrhelík, R., Miovisky, M. (2009). *History of Self-help and 'Quasi-Self-Help' Groups in the Czech Republic: Development and Current Situation in the Institutional Context of Drug Services*. *Journal of Groups in Addiction & Recovery*, (4)137–158.] *Adiktologie*, 11(2), 100–112.
- Gergelyi, O. (1973). Z dejín boja proti alkoholizmu [From the History of Fighting Alcoholism]. *Výživa a Zdravie*, 18 (10), 226–227.
- Hlavačka, M., & kol. (2014). *České země v 19. Století: Proměny společnosti v moderní době II*. Praha: Historický ústav AV ČR.
- Hrdlička, A. (1902). *Františka Slavatová a doba její: obrazy z dějin katolické reformace na Moravě a v Čechách*. Brno: Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje

Jančík, J. (1941). *Na toulkách božích: Život a dílo Šebestiána Kubínka*. Brno: Občanská tiskárna

Janíček, J. (2014). *Československý abstinentní svaz v kontextu českého a slovenského abstinentního hnutí 1. poloviny 20. století*. (Magisterská diplomová práce). Dostupné z: https://is.muni.cz/th/t0tmr/text_prace.pdf

Jungmann, J. J. (1845). Spolky střídmosti. *Časopis českého museum*, 19(4), s. 640-648. Praha: Knihkupectví J. G. Calve. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:72b13b10-8355-11de-a5f3-000d606f5dc6?page=uuid:481ca7e0-ceff-11e8-b888-5ef3fc9bb22f>

Korbelářová, L., Borák, M. & Tobolová, O. (1998). *Slezsko v dějinách českého státu*. Šenov u Ostravy: Tilia

Konařík, F. E. (1906-1907). Náboženské poměry na Valašsku v historii a dnes. *Museum*, 41(1-5), 219-264. Brno: Růže Sušilova. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:73c05080-8299-11e7-94b3-005056825209?page=uuid:f040bcd0-82b7-11e7-921c-5ef3fc9ae867>

Koněrza, J. (1885). *Pryč s kořalkou!* Praha: Nákladem spisovatelovým. K nalezení zde: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:0cbca2d0-9233-11de-ade5-000d606f5dc6?page=uuid:372e1b80-0a66-11e7-a48c-5ef3fc9ae867&fulltext=spolek%20st%C5%99%C3%ADdmosti>

Kutnar, F. (2005). *Malé dějiny brambor*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.

Matoušek, O., & kol. (2003). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.

Miovský, M., Popov, P., & Šejvl, J. (2018). *Klinika adiktologie „U Apolináře“ v perspektivě 70letého vývoje*. Praha: ALBERT.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada

Nečásek, A. (1900). Spolek střídmosti. *Duch času: Nedělní list svornosti*, 23(19), 301-302. Chicago: A. Geringer. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:bcd632cc-301a-4dcb-873e-ab22ef2a070a?page=uuid:b539fe00-551d-11e9-8854-005056827e51>

Nepokoj, J. (1908). Boj proti alkoholismu a škola. *Zdraví lidu: Časopis pro zdravotnictví*, 5(1), 135-139. Dostupné z: http://kramerius.medvik.cz/search/i.jsp?pid=uuid:MED00013854#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:dac86470-04a0-11e1-8b59-000d606f5dc6

Oliva, V. (1906). *O králi – alkoholu*. Praha: Tisková liga vlasti. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:e9f93fa0-c368-11e6-b5c0-005056827e51?page=uuid:5de17d90-de69-11e6-9e7e-001018b5eb5c>

Ottův slovník naučný. (1906). *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí: 24 Staroženské-Šil*. Praha: Otto J.

Perútka, F. (1902). *Františka Slavatová a doba její: Katechismus střídmosti a zdrženlivosti*. Brno: Dědictví sv. Cyrila a Metoděje.

Pevnickij, A. (1904). Ambulantorium pro léčení pijákův a jeho význam v boji s alkoholismem. *Časopis lékařů českých*, 13(43), 325-327. Praha. Dostupné z: http://kramerius.medvik.cz/search/i.jsp?pid=uuid:MED00010976-visk&q=%C4%8Dasopis%20l%C3%A9ka%C5%99%C5%AF%20%C4%8Desk%C3%BDch#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:3b5b1740-c376-11e4-b50e-d485646517a0

Saheb, J. A., Pindur, D., & kol. (2014). *Malenovice. Minulost a současnost obce pod Lysou horou*. Malenovice: Malenovice.

Skovajsa, M., & kol. (2010). *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=fVjRDwAAQBAJ&pg=PA52&lpg=PA52&dq=zakl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD+spolk%C5%AF+v+19.+stolet%C3%AD+rakousku+uhersku&source=bl&ots=KtK5b-YQfF&sig=ACfU3U0Z9WXcGkocDHlPz_-iPNB5qMxNtw&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwj1-aqqPnnAhWP16QKHUwQAF8Q6AEwBXoECAkQAQ#v=onepage&q=zakl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD%20spolk%C5%AF%20v%2019.%20stolet%C3%AD%20rakousku%20uhersku&f=false

Spurný, I. (1840). *Následkové pitj kořalky s připogenjm některých ponaučenj pro lid wenkowský*. Holomauč: s.n. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:0d4eb7b3-92b6-45c1-83ca-dade297cb0e3?page=uuid:98a15709-4b91-436a-bfdd-e558a36923e1>

Sournia, J. Ch. (1999). *Dějiny pijáctví*. Praha: Garamond.

Šimsa, J. (1908). II. Protialkoholní sjezd ze zemí českých v Praze 8. června 1908. *Časopis lékařů českých*, 47(25), 740-742. Praha. Dostupné z: http://kramerius.medvik.cz/search/i.jsp?pid=uuid:59dc510e-c378-11e4-b50e-d485646517a0&q=II.%20protialkoholn%C3%AD%20sjezd%20v%20Praze#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:59dc50f7-c378-11e4-b50e-d485646517a0

Škrdle, T. (1898). Čechové v Pruském Slezsku. *Vlast časopis pro poučení a zábavu*, 15(3), 202-209. Praha: Družstvo Vlast. Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:4b4a1260-90eb-11e8-9588-5ef3fc9bb22f?page=uuid:2bcb4130-9a1d-11e8-93fd-5ef3fc9bb22f>

Ústav pro českou literaturu akademie věd ČR. (1997). *Hospody a pivo v české společnosti*. Praha: Academia.

Vyhlídal, J. (1935). *Vlastenecké vzpomínky slezské*. Brno: Dědictví sv. Cyrila a Metoděje. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c4bd1210-6fb0-11e4-b202-005056827e52?page=uuid:455877b0-751b-11e4-b2f6-005056827e51>

Wellner, M. (1874). *Hospodářství národní*. Tábor: Jan Nedvídek. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:93eae690-630d-11e8-be96-005056827e52?page=uuid:01ed3860-7af5-11e8-bb44-5ef3fc9ae867>

www.nechybujte.cz. (2020). *Svépomoc*. Dostupné z: <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/sv%C3%A9pomoc>

www.substitucni-lecba.cz. (2020). *Společně proti závislosti: Pochopení a podporu nabízejí svépomocné skupiny*. Dostupné z: <https://www.substitucni-lecba.cz/novinky/spolecne-proti-zavislosti-pochopeni-a-podporu-nabizeji-svepomocne-skupiny-616>

Zlámal, B. (2009). *Příručka českých církevních dějin VI: Doba probuzeneckého katolicismu (1848-1918)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská.

